

A felvidéki magyarok és a rendszerváltás*

25 évvel ezelőtt fontos folyamatok játszódtak le tájainkon. Fontosak, még akkor is, ha messze nem olyan eredményeket hoztak, mint az elvárható lett volna. Indokolt tehát elemezni őket, s visszatekintve a történésekre, legalább kísérletet tenni mindannak a megfogalmazására, ami sikerként könyvelhető el, de szembenézni azzal is, amit elrontottunk.

Az előzmények

Köztudott, hogy a felvidéki magyar közösség de facto 1918-ban, de iure 1920-ban jött létre. Szinte létrejötte után azonnal két táborra oszlott, s ez a két tábor megtalálható ma is ebben a közösségben. Az első táborba tartozók mentálisan is, a gyakorlatban is elfogadták az úgymond realitásokat, önmagukat, helyzetüket, lehetőségeiket is cseh(-szlovák) szemmel kezdték nézni, s megpróbálták nem csupán gazdaságilag és szociálisan, de politikailag is minél jobban integrálódni az új valóságba. Az ő szempontjukból ez az integráció azt jelentette, hogy gazdasági-szociális érdekeiket alárendelték az új államhatalom elvárásainak, s politikailag is elsősorban a cseh-csehszlovák pártokba léptek be. Ők sokszor aktivista politikát folytattak, s nem volt ritka, hogy a magyarok tudatára negatívan hatni akaró, a nemzeti beolvadást elősegíteni igyekvő csehszlovák szlogeneket szajkózták vissza, s ezzel lényegében nem az integrációt, hanem az asszimilációt segítették elő. A későbbi időszakban, a múlt század ötvenes éveitől az ehhez a csoport-hoz tartozók közül a többség belépett a kommu-

nista pártba, s gondolkodását, cselekedeteit a kommunista párt elvárásai szerint alakította.

A második csoportba tartozók a magyar közösség fennmaradását, az univerzális magyar glóbuszban való gondolkodást tartották meghatározónak, és sok mindent ennek rendelték alá – gyakran még akkor is, amikor ebből komoly káraik keletkeztek. Ők voltak azok, akik nemzeti elkötelezettségű politikai pártokat hoztak létre, az önszerveződést preferálták a kiszolgáltatottsággal szemben, ők inkább a nehéz időkben vállalták a kitelepítéseket és a deportálásokat is, s később, a kommunista rendszerben nagyrészt a rendszer ellenzékéhez tartoztak – bár olyanok is voltak közöttük, akik alkalmasabb időkben (1968) beléptek a kommunista pártba, megpróbálván azt – úgymond – belülről megreformálni. A hetvenes évek husáki „stabilizációja” nagyrészt kisémmizte őket, az értelmiségiek közül sokan nem gyakorolhatták hivatásukat – így nem csoda, hogy nagy részüket az 1989-es folyamat a rendszer ellenzőinek soraiban találta.

A két tábor persze mobilis volt, átjárás is megvalósult közöttük néha, ám egészében véve elmondható, hogy a nyolcvanas évek végén a felvidéki magyarság túlnyomó többsége ragaszkodott magyarsága megtartásához, képes volt kiállni iskolái és intézményei mellett, s alkalomadtán – óvatosan csak, persze, de – képes volt megmozdulni is jogai védelmében. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a tiltások ellenére a felvidéki magyarok többsége akkor még

* Elhangzott 2014. október 17-én, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum (ReTörKI) által rendezett Magyarok a rendszerváltásban határon innen és túl c. műhelymegbeszélésen. Csáky Pál (sz. 1956. márc. 21., Šahy – Ipolyság) felvidéki magyar mérnök, politikus és író. 1990-től a Szlovák Nemzeti Tanács képviselője, 1992 és 1998 között a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom parlamenti frakciójának elnöke, 1998-tól a Szlovák Köztársaság kormányának emberi jogokért, kisebbségekért és régiófejlesztésért felelős miniszterelnök-helyettese; 2002 és 2006 között kisebbségi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes. 2007-től 2010 júliusáig a Magyar Közösség Pártjának az elnöke. 2014. május 28-án, az MKP jelöltjeként, európai parlamenti képviselőnek választották Szlovákiában. Az EP Petíciós Bizottságának az alelnöke.

felnézett Magyarországra, s az anyaországból érkező mediális és szellemi hatás jelentős gondolkodásbeli előnyökhöz juttatta a felvidéki magyarokat pl. a szlovák többséggel szemben.

1989 történései

Nem véletlen tehát, hogy a csehek után a felvidéki magyarok mozdultak meg legelőbb, s alakították meg Szlovákiában az első nem kommunista szervezetet, a Független Magyar Kezdeményezést. A híres rendszerváltó, Nyilvánosság az Erőszak Ellen nevű mozgalom csak egy nappal később, 1989. november 19-én alakult meg Pozsonyban. '89 forradalmi történéseiben a magyarok is részt vettek, igaz, a legtöbb helyen csak óvatosan és eleve félelemmel, tekintettel arra, hogy senki számára nem volt világos, milyen lesz a bigott husáki rezsिम reakciója a történésekre.

Szlovákiai magyar specifikum, hogy a rendszerváltás első hónapjaiban három magyar párt alakult. A kezdetben forradalmi, antikommunista Független Magyar Kezdeményezés a szlovákokkal való feltétlen együttműködés hívévé vált, részévé vált a szlovák és a csehszlovák kormányzó többségeknek, ahol ugyan megpróbálták ezt-azt elintézni magyar vonatkozásban is, ám igyekezeteik többségükben nem jártak sikerrel. Miután pedig néhány hét elteltével nyíltan liberális pártnak deklarálták magukat, a felvidéki magyarok többsége elfordult tőlük, és két újabb pártot alapított, az Együttélést és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalmat.

Háromuk közül az Együttélés vált meghatározó párttá, ezt a hatalom is gyorsan észrevette, s gyorsan politikai és mediális ösztüzet zúdított rá. Az Együttélés megerősödésének hátterében az a fontos tudnivaló áll, hogy a szocialista rendszerben a magyarság ügye iránt elkötelezett humán értelmiség nagy része ehhez a tömörüléshez csatlakozott. Tény viszont, hogy az Együttélésben jelent meg a legtöbb volt kommunista magyar is, s ez sokak számára gyanús jelenség volt. S az is egyre világosabbá vált, hogy a felvidéki magyar társadalom nem rendelkezik olyan erős értelmiségi réteggel, amely el tudna tartani 2-3 párhuzamos párt- vagy közösségi elitet.

A legfontosabb megállapítanivaló ennek az időszaknak a kapcsán mégis az, hogy a felvidéki

magyar elit nem volt igazán felkészült (a felvidéki magyar értelmiség régi hibája), és gyakran a magyarországi téblábolások is elbizonytalanították őt. Nem volt ugyanis könnyű látni az elmúlt 25 évben, ahogy Magyarország a régió politikai-szellemi élvonalának szerepéből egyre lejjebb csúszott – s ez messze nem csupán egyik vagy másik politikai tábor vagy kormány hibája, ez a tény az egész magyar politikai-szellemigazdasági elit rossz teljesítményét tükrözi vissza. A magyarországi és a felvidéki magyar politikai elit nem használta ki az eddigi legnagyobb lehetőséget, a cseh–szlovák szétválást és az új Szlovák Köztársaság megalakulását sem arra, hogy stratégiai előrelépést valósítson meg – nevezetesen, hogy 1993-ban kiharcolja a felvidéki magyar közösség számára az autonómia valamilyen formáját.

Rosszat tettek a felvidéki magyar társadalomnak a magyarországi tőkekihelyezések is. Hozzájárultak a felvidéki magyar közösség demoralizálódásához, mivel nem a közösség egészét vagy a közösség megmaradása szempontjából fontos intézmények megerősödését szolgálták, hanem egy nagyon önző, szűk, a felvidéki magyar társadalomtól jórészt elidegenedett csoportot juttattak privilegizált helyzetbe, ez később, 2008-ban fellázadt az akkorra már úgy-ahogy egységessé(?) vált magyar politikai vezetőség ellen, s nagyrészt támogatta a közösség számára hátrányos pártszakadást.

Sikerek

A legsikeresebb időszaknak az elmúlt 15 évben egyértelműen az 1998 és 2006 közötti időszakot tekinthetjük, amikor a közéletben még az értékek képviselője volt meghatározó az érdekek képviselője felett, amikor még viszonylag egységes volt a felvidéki magyar politikai képviselő, és nem korrumpálódott erőteljesen a politikai-gazdasági szürke zóna. Ekkor érte el a felvidéki magyarság az eddigi legnagyobb sikereit, s ez a nyolc év főleg abban különbözik a többi 17 évtől, hogy akkor építkezni is lehetett, s nem csak a kármentésre kellett koncentrálni. Hidak, utak épültek ebben az időszakban, templomok, iskolák, kultúrházak újultak meg, új intézmények alakultak (Selye János Egyetem, Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma...), fontos törvénye-

ket lehetett elfogadtatni. A társadalmi klíma is megváltozott, nyolc évig nem a magyarok voltak a közvélemény-kutatók szerint a szlovákok legnagyobb ellenségei. Nagyon tanulságos és szomorú volt azonban azt is látni, ahogy 2007-ben – 8 év viszonylagos nyugalma után – mindez néhány hónap alatt jórészt eltűnik vagy visszarendeződik.

Kudarcok

A legnagyobb kudarcnak az elmúlt 25 évben a szlovákiai magyar nemzettudat jelentős csökkenését és az aktivista politika megerősödését tarthatjuk. A legszomorúbb azt látni, ahogy a felvidéki magyar társadalom egy része elfogadja, hogy önmaga megítélésében a legfontosabb az, ahogy a szlovákok gondolkodnak róla – vagyis létezését a szlovák elvárásoknak rendeli alá. A 2008-as pártszakadás óta ezt a filozófiát – egyedülként a külhoni magyar közösségek közül – egy vegyes párt is képviseli, amely ma már magyarul mondja azokat a magyar nemzettudatot romboló ígéretet, amelyeket addig a nacionalista Szlovák Nemzeti Párttól vagy Vladimír Mečiar embereitől hallhattunk. Magyarán: elégedjünk

meg annyival, amennyit a szlovákok adnak nekünk. Ennek a filozófiának viszont a legnagyobb szépséghibája az, hogy az elmúlt 15 évben sem a szlovák politikai elit, sem a szlovák értelmiség nem jött elő egyetlen javaslattal sem a felvidéki magyar közösség sorsának, problémáinak megoldása érdekében. Ilyen trójai lóval a hátunkban a felvidéki érdekképviselő helyzete nagyon megnehezedett, s nem is csodálkozhatunk azon, hogy a demográfiai és elvándorlási mutatók gyakran nagyon lehangoló képet mutatnak a közösség állapotáról. Persze azt is látni kell, hogy a 25 év alatt nagyot változott a világ és nagyot változott a felvidéki magyarok értékrendje is – s ehhez (nem mindig pozitív módon) hozzájárult az idegen befolyás alatt álló felvidéki magyar sajtó is.

A jövő

Mindezek ellenére biztató, hogy a felvidéki magyarság jobb része nem adta fel a küzdelmet jövőjéért és esélyeiért. Sokan vannak, akik hisznek a megmaradás esélyeiben, s nekünk ezt a réteget kell a jövőben is támogatnunk és erősítenünk.

Ekézők